

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ РОДИНИ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМЦІВ АЛЧЕВСЬКИХ НАПРИКІНЦІ ХІХ СТ

Мирослава Олександрівна Гофман

<https://orcid.org/0000-0002-3977-7584>

*ВНЗ «Університет економіки та права
«КРОК», м. Київ, Україна
к.е.н., доцент, доцент кафедри
теоретичної та прикладної економіки*

Дар'я Вячеславівна Канигіна

*ВНЗ «Університет економіки та права
«КРОК», м. Київ, Україна
студентка I курсу спеціальність
«Підприємництво, торгівля та біржова
діяльність»*

Анотація. *Тези присвячено просвітницької діяльності родини українських меценатів та підприємців Алчевських наприкінці ХІХ ст.*

Українські меценати - особи, українського походження або ті, що безкорисливо матеріально підтримували та підтримують розвиток української культури, освіти, охорони здоров'я та незахищені категорії населення. Українське меценатство має досить давню історію, починаючи з часів Київської Русі і закінчуючи початком ХХІ століття. Україна, так історично склалося, довгий час не мала державності, яка стала б на захист української культури, мистецтва, освіти, науки, мови. Тому знаходились філантропи та шанувальники українства, які зробили вагомий внесок у збереження та розбудову української нації. [5]

Одними із відомих українських меценатів була й родина Алчевських. Алчевська Христина Данилівна (4(16).04. 19841 – 15.08.1920) українська педагогиня, організаторка народної освіти, дружина засновника міста Алчевськ Олексія Алчевського. Олексій Кирилович Алчевський, який народився у 1835 році в Сумах – український промисловець, банкір, громадський діяч, меценат. Також всяко популяризували українське їх діти Дмитро, Григорій, Микола, Іван, Анна та Христина Алчевські.

Кремлівські історики іменують Олексія Алчевського, на честь якого названо місто Алчевськ, «русским прамишленніком», проте насправді він був фанатичним українцем і вкладав гроші в національний рух. Очоловав

харківську «Громаду» (гурток української інтелігенції). Ініціював і фінансував спорудження першого пам'ятника Тарасові Шевченку. Оскільки в ті часи офіційно відкрити пам'ятник українському поетові було неможливо, тому він зробив це як приватна особа на своїй садибі у Харкові (тепер будинок Палацу культури Національної поліції) у 1899 році.

За словами дружини, Олексій Алчевський був «фанатичним українцем», його коштом були споруджені церкви, лікарні, бібліотеки, недільні школи в Сумах, Харкові. [1]

Перші згадки про Алчевських сягають 1660-х років у Сумському слобідському козацькому полку. Вони славилися вмінням торгувати, хоч і не досягали надхмарних статків. У 1860 р. у Харкові Олексій на позичені гроші відкрив чайну крамницю та організував кредитне товариство, що надавало матеріальну допомогу малому та середньому підприємству. На основі цього товариства 1868 року виник Харківський торговельний банк – третій у Московській імперії після Петербурзького і Московського зі статутним капіталом 500 тисяч рублів. Так із купця він став банкіром. Після скасування кріпацтва 1861 року, що призвело до продажу землі, Алчевський заснував Харківський земельний банк зі статутним капіталом 1 млн. рублів – перший в імперії банк іпотечного кредиту (під заставу майна). Банківський бізнес допоміг йому стати великим землевласником. Оскільки найдешевша земля була на півдні, він купив її у селі Василівці, завіз туди високопродуктивні породи худоби та використовував найкращі сільськогосподарські машини та реманент. Як результат, продукція з полів і ферм Алчевського пішла на зовнішні ринки, а капітали його зросли до чотирьох мільйонів карбованців [7]. У 70-х роках Алчевський став мільйонером зі статком 3-4 млн. рублів. У 1875 році він заснував Олексіївське гірничо-промислове товариство з добування кам'яного вугілля. А вже у 1895 році Донецько-Юр'ївського металургійного товариства (ДЮМО) з основним капіталом 8 млн. рублів, а також заснування металургійних заводів у Маріуполі. Заводи Олексія Алчевського були єдиними в Україні металургійними підприємствами, побудованими на вітчизняних інвестиціях (решта були власністю бельгійських і британських компаній). Отже, харківський підприємець стає фінансистом вугле-металургійної галузі Донбасу (відкриття шахт і побудова металургійних заводів), що приносить йому колосальні статки. Отже, Алчевський – піонер створення індустриального Донбасу і його називали фінансовим генієм.

Христина Алчевська у 1862 році заснувала Харківську жіночу недільну школу такого закладу не було до цього часу в Російській імперії. В перші роки

існування недільної школи в ній безкоштовно навчалося близько 50 учениць. Середній вік школярок на початку заснування закладу становив 12 років, проте у 1892 році кількість учениць зростає до 700 осіб та вік учениць змінювався, тепер тут навчалися й 14-річні школярки. Збільшилася і кількість викладачів: на 5 учениць припадала одна учителька. В школі простим дівчатам викладали правознавство, географію, історію України, письмо, математику, фізику та хімію. Христина Алчевська збила навколо себе колектив педагогів, які зацікавилися ідеєю навчати простих жінок грамоти. Учениць було поділено на три категорії: ті, хто зовсім не вмів писати, ті, хто вмів читати, але не вмів писати, та ті, кому потрібно було покращувати свої навички. Кожна група мала одну або двох кураторок, які займалися і позакласною роботою: учениці ходили на екскурсії, відвідували театри та вистави, брали участь у літературних читаннях тощо.

У 1896 родинною меценатів Алчевських було збудовано приміщення для школи вартістю 50 000 карбованців. А у 1879 році меценати відкрили ще одну школу в селі Олексіївка, що нині у складі Перевальського району Луганської області, навчання в якій вели українською мовою та серед її викладачів був Борис Грінченко. Родина всіляко популяризувала українську мову, народну пісню, творчість Тараса Шевченка.

Христина згуртувала й очолила авторський колектив з укладання 3-х томного критикобібліографічного покажчика «Що читати народу?» (1884 - 1906). У ньому понад 4 тисячі рецензій, відгуків, анотацій близько 80 авторів, учителів, викладачів, професорів і просто читачів на твори зарубіжної, російської та української літератури. Авторський колектив на чолі з нею підготував також 3-х томний посібник «Книга дорослих», що протягом 1899 – 1917 років витримав 40 видань. Вона є авторкою мемуарів «Передуманное и пережитое» (1912), методичних статей з навчання дорослих та оповідань, укладач «Каталога книг» для недільних шкіл, учасниця педагогічних експозицій на всеросійських та міжнародних виставках.

Українська мова в школі була заборонена після виходу Емського указу, проте пані Алчевська вирішила, що краще викладати російською і дати освіту якомога більшій кількості жінок. [7]

Олексій з Христею мали шестеро дітей – всі вони стали відомими особистостями, хоч ніхто з них не пішов шляхом батька-фінансиста. Після вінчання в Курську на початку 1862 року Христина та Олексій Алчевські переїхали до Харкова. У тому ж році народився їх первісток – Дмитро (1862 - 1920). Багатогранно обдарована людина, він з юнацтва прекрасно грав

на гітарі та віолончеллі, співав, малював. Закінчивши гімназію, Дмитро вступив на природничий факультет Харківського університету, де пізніше захистив дисертацію. Хлопець багато допомагав батьку в його фінансовій діяльності.

У 1866 році у Алчевських народився другий син, Григорій. Маючи чудові музичні здібності, він ще у гімназії брав участь у концертах як співак та піаніст. Згодом, закінчивши фізико-математичний факультет Харківського університету, Григорій вступає до Московської консерваторії, де навчається у класі вокалу й композиції. У Харкові Григорій Олексійович створив кілька струнних аматорських оркестрів, якими сам керував, пізніше допомагав влаштовувати концерти брата Івана. Відомий Григорій Алчевський і як композитор: він написав кілька романсів, серед яких: «Чого мені так тяжко», «Безмежне поле», «Стояла я та слухала весну», «Не дивися на місяць весною», «Душа – це конвалія ніжна». Під впливом С. Рахманінова Григорій створив симфонічну поему «Альоша Попович». У 1904 році її з успіхом виконували у Харкові, а в 1907 р. – у Москві. Згодом Григорій Олексійович видав методичний посібник із вокальної техніки для співаків «Таблиці дихання», який набув широкої популярності і тричі перевидавався.

Старша дочка Алчевських Анна (1868-1931) після закінчення гімназії вчителювала у недільній школі, яка на той час займала приміщення 1ї повітової школи. Разом з мамою вона брала участь у роботі Харківського товариства поширення грамотності серед народу. У 1889 році Анна стала дружиною видатного архітектора. Все життя вона була секретарем і добрим помічником чоловіка. Анна Алчевська непогано малювала – про це свідчить написаний олією автопортрет, який знаходиться в Центральному архіві-музеї літератури і мистецтва в Києві.

Третій син Алчевських, Микола Олексійович, народився в 1872 році. Після закінчення 1-ї гімназії вчився на юридичному факультеті Харківського університету, деякий час працював присяжним повіреним, викладав латинь, мав хист до літератури. Микола Олексійович брав участь в музичному житті Харкова, допомагав молодшому брату Івану як імпресарію під час концертів у Росії і за кордоном. Після 1917 року Микола Олексійович перебував у частинах Червоної армії, де займався питанням освіти. У 1919 році він видав у Харкові один із перших радянських підручників для дорослих – «Рабоче-крестьянский букварь». Микола брав активну участь у ліквідації неписьменності в нашій країні, а потім вчителював в різних школах Харкова, зокрема на Журавлівці, де викладав українську і російську. Він також був викладачем у вищих учбових

зкладах і мав звання професора. У травні 1942 року, під час німецької окупації, Микола Олексійович помер від виснаження в лікарні. [3]

Іван Алчевський (1876-1917) – найкращий тенор кінця XIX – XX ст., соліст Маріїнського театру, заснував товариство «Кобзар» у Москві . [6]

Христина – молодша дочка родини Алчевських. Народилась вона 16 березня у 1882 році, навчалась у жіночій гімназії, а згодом у Парижі. Її перші літературні твори побачили світ у 1903 році. До 50-ї річниці з дня смерті Т.Шевченка Христина написала поезію «Співець великий, син народу». Майже весь час Христина Алчевська віддавала недільній школі, допомагаючи матері. Христина була знайома і листувалася з Лесею Українкою, Ольгою Кобилянською, Михайлом Коцюбинським, Анрі Барбюсом. Протягом 1907-1917 років вийшли друком поетичні збірки Христини Алчевської «Туга за сонцем», «Пісні життя», «Моєму краю», «Пробудження», «Луїза Мішель». Також у 1929 р. видала спогади про брата Івана «Співак з душею геттінгенською». [3]

Висновок. Родина Алчевських зробила великий внесок у розвиток українського Харкова й українського Донбасу. І сьогодні, коли схід України шматують нелюди, удаючи захист свого кривавого «русского міра», варто пам'ятати про таких українців сходу, як Алчевські. Вони продемонстрували найвищий зразок успішності і довели, що українці можуть бути європейцями, справжньою елітою – мистецькою, просвітницькою, інтелектуальною, бізнесовою, політичною. [4]

Ключові слова

просвітницька діяльність, українські меценати, родина Алчевських.

Список літератури

1. Вишняков Олег. Олексій Алчевський. Українець, який нам потрібен

URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/11/26/156513/> (дата звернення 10.03.23)

2. Гапотченко Анфиса. Убийство, из-за которого Донбасс стал русскоязычным URL: <https://andreistp.livejournal.com/9452728.html> (дата звернення 10.02.23)

3. Діти Олексія Алчевського URL: <https://cutt.ly/C9I81aJ> (дата звернення 10.02.23)
4. Камінська Юлія. Просвітителька українського Донбасу URL: <https://nasze-slowo.pl/prosvitytelka-ukrayinskogo-donbasu/> (дата звернення 19.03.23)
5. Пиріг О. Підприємництво та меценатство: історичний дискурс [Електронний ресурс] / О. Пиріг. – URL: <http://referatu.net.ua/newreferats/7575/184106/?page=0> (дата звернення 19.03.23)
6. Смольницька Ольга. Христіна Алчевська: українка, просвітниця, лідер. URL: <https://uain.press/blogs/hrystyna-alchevska-ukrayinka-prosvitnytsya-lider-790066> (дата звернення 19.03.23)
7. Стрижова Ольга. Історія багатійки Алчевської та її українського Донбасу в Російській імперії URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-realii/29089227.html> (дата звернення 19.03.23)